

Pomorskie gospodarstwa rolne w świetle badań rachunkowych PL FADN

Daniel Roszak

d.roszak@podr.pl

Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego (PSR) przeprowadzonego w 2020 roku wskazują, że w skali kraju liczba gospodarstw w ciągu minionych 10 lat zmniejszyła się o prawie 13%, przy jednoczesnym wzroście średniej powierzchni użytków rolnych przypadających na jedno gospodarstwo o ponad 13%.

W artykule spróbuję przedstawić wyniki produkcyjno-finansowe gospodarstw rolnych w woj. pomorskim w czterech grupach obszarowych:

- średnio małe ($10 < ha \leq 20$),
- średnio duże ($20 < ha \leq 30$),
- duże ($30 < ha \leq 50$),
- bardzo duże ($ha > 50$).

Analizy wykonane zostały na danych z gospodarstw rolnych prowadzących nieprzerwanie rachunkowość rolną PL FADN w latach 2011-2020. Takich gospodarstw w badanym okresie było 106. Podobnie jak gospodarstwa w całym kraju, również te analizowane zmieniały swój potencjał produkcyjny, wyrażany przede wszystkim powierzchnią uprawianych UR, ale także strukturą zasiewów, osiąganymi plonami oraz liczbą utrzymywanych zwierząt. Efektem realizowanych procesów produkcyjnych były wyniki finansowe przekładające się ostatecznie na poziom życia.

Wśród tych 106 gospodarstw zachodziły procesy przechodzenia gospodarstw między grupami obszarowymi. Najintensywniejszy kierunek migracji zanotowano między grupą obszarową *średnio małe* ($10 < ha \leq 20$), z której gospodarstwa w efekcie zwiększenia powierzchni użytków rolnych przechodziły do grupy *średnio duże* ($20 < ha \leq 30$). W ciągu 10 lat grupa *średnio małe*

($10 < ha \leq 20$) zmniejszyła się o ok. 1/3. W związku z tym grupa *średnio duże* ($20 < ha \leq 30$) zwiększyła swój stan ilościowy w stosunku do roku 2011 o ponad 50%. Migracja o mniejszym natężeniu zachodziła z grupy *duże* ($30 < ha \leq 50$) do *bardzo duże* ($ha > 50$). Ta pierwsza zmniejszyła się w ciągu 10 lat o prawie 17%, powiększając drugą o prawie 12%.

Powierzchnia analizowanych gospodarstw

Dla lepszego zobrazowania przyjmijmy uproszczenie, że każda z analizowanych grup to hipotetyczne uśrednione gospodarstwo w danym przedziale powierzchniowym.

W grupie gospodarstw *średnio małe* ($10 < ha \leq 20$) uśrednione gospodarstwo prowadzi działalność na ok. 16 ha UR, w tym ponad 2 ha to grunty dzierżawione. W gospodarstwach *średnio dużych* ($20 < ha \leq 30$) średnia wynosi ponad 24 ha, w tym ponad 4 ha stanowią grunty dzierżawione. Średnie gospodarstwo w grupie *duże* ($30 < ha \leq 50$) ma obszar prawie 40 ha UR, a grunty dzierżawione to prawie 12 ha. W grupie *bardzo*

duże ($ha > 50$) średnie gospodarstwo użytkuje ponad 100 ha UR, w tym ok. 25 ha stanowi dzierżawa. Udział gruntów dzierżawionych w całości gruntów uprawianych wynosi:

- średnio małe ($10 < ha \leq 20$) – 13,5%,
- średnio duże ($20 < ha \leq 30$) – 18,1%,
- duże ($30 < ha \leq 50$) – 29,6%,
- bardzo duże ($ha > 50$) – 24,8%.

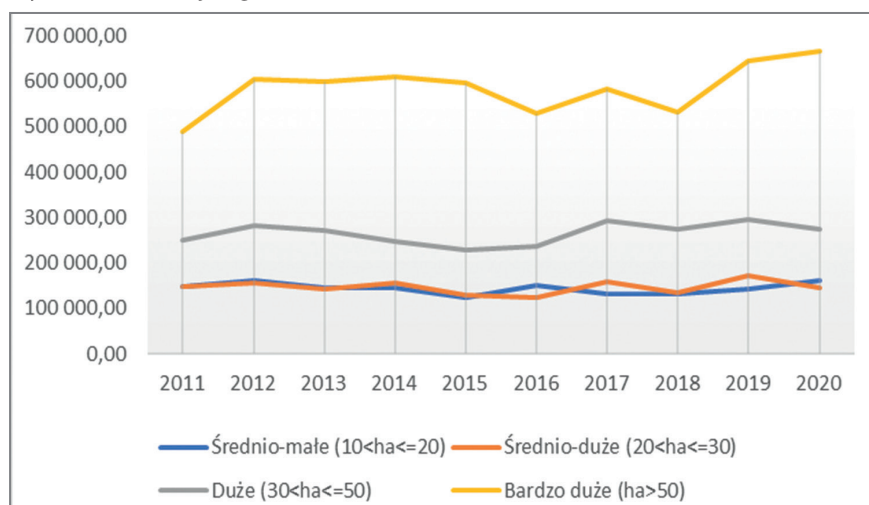
Udział dzierżaw jest zatem dość znaczący i wzrasta wraz z wielkością gospodarstwa. Może nie jest tak istotne, czy prowadzi się produkcję na 16, czy na 14 ha w grupie *średnio małe* ($10 < ha \leq 20$), ale na pewno jest bardzo istotne, czy prowadzi się działalność na 40, czy na 28 ha w grupie *duże* ($30 < ha \leq 50$) lub 100, albo 75 ha w grupie *bardzo duże* ($ha > 50$).

Wartość produkcji

W kolejnych latach w badanych gospodarstwach zmieniała się wartość produkcji (wykres 1).

Najwyższy wzrost wartości produkcji zanotowano w grupie *bardzo duże* ($ha > 50$). Pomiędzy skrajnymi latami 2011-2020 wyniósł on ponad 36%. Najgorsza z kolei sytuacja była w grupie *średnio duże* ($20 < ha \leq 30$).

Wykres 1. Produkcja ogółem (PLN)

Zanotowano ponad 1% spadek wartości produkcji.

Co głównie produkowano?

Wraz ze wzrostem wielkości powierzchni gospodarstwa zwiększał się udział wartości produkcji roślinnej w produkcji ogółem (wykres 2).

W gospodarstwach grupy *średnio małe* ($10 < ha \leq 20$) udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem waha się między 21 a 27%. Hipotetyczne gospodarstwo w tej grupie to zatem gospodarstwo z przeważającą produkcją zwierzęcą.

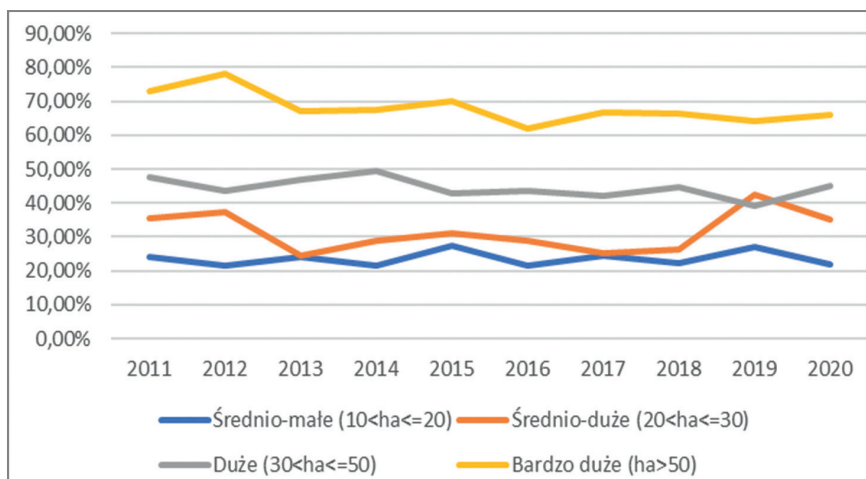
W grupie *średnio duże* ($20 < ha \leq 30$) produkcja roślinna stanowi od 25 do 42%, w zależności od roku. Zatem hipotetyczne gospodarstwo w tej grupie to także gospodarstwo oparte w przeważającej części na produkcji zwierzęcej.

W gospodarstwach grupy *duże* ($30 < ha \leq 50$) produkcja roślinna osiąga udział w produkcji ogółem między 40 a 49%. W związku z tym uśrednione gospodarstwo w tej grupie jest mocno zrównoważone i stoi mocno na dwóch prawie równych filarach.

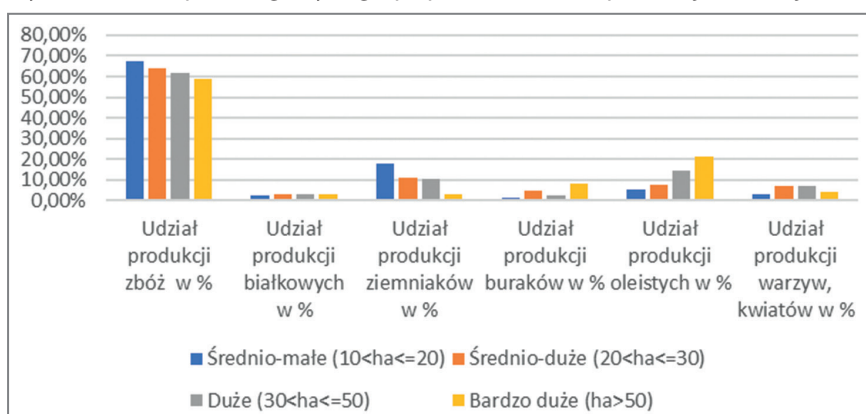
Gospodarstwa w grupie *bardzo duże* ($ha > 50$) są już typowo wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, której udział w niektórych latach znacznie przekracza 70%.

W analizowanych grupach powierzchniowych udział wartości produkcji poszczególnych grup roślin w wartości produkcji roślinnej jest bardzo podobny. Prawdopodobieństwem jest wzrost udziału zbóż w wartości produkcji roślinnej postępujący wraz ze zmniejszaniem powierzchni gospodarstwa - im mniejsze grupa powierzchniowa, tym większy udział zbóż. Rośliny białkowe we wszystkich grupach stanowią jedynie niewielki margines produkcji. Udział ziemniaków jest najistotniejszy w gospodarstwach mniejszych i maleje wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa. Jest to schemat taki sam, jak w zbożach, tylko przy znacznie niższym poziomie. Buraki cukrowe w uśrednionym gospodarstwie nie mają dużego udziału. W grupie gospodarstw bardzo dużych maksymalnie osiągają ok. 10% udziału. W przypadku roślin oleistych (w naszym przypadku to przede wszystkim

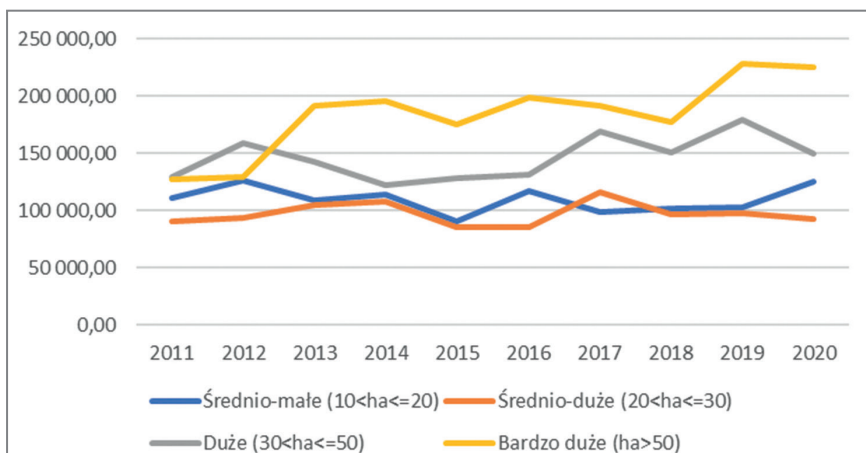
Wykres 2. Udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem (%)

Wykres 3. Udział poszczególnych grup upraw w wartości produkcji roślinnej (%)

Wykres 4. Produkcja zwierzęca (zł)

rzepak) wzrost znaczenia obserwujemy wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa, a więc jest to schemat odwrotny w stosunku do zbóż i ziemniaków. Warzywa i kwiaty najbardziej popularne są w gospodarstwach średnich - w grupach *średnio duże* ($20 < ha \leq 30$) i *duże* ($30 < ha \leq 50$) (wykres 3).

W konkretnych latach udział poszczególnych grup roślin w strukturze produkcji roślinnej ulega nieraz

znaczącym zmianom, co świadczy o aktywnym zarządzaniu produkcją przez rolników dostosowujących produkcję do realiów rynkowych.

W zakresie wartości produkcji zwierzęcej ogólna wartość produkcji w 2020 roku była na poziomie wyższym niż w wyjściowym roku 2011 (wykres 4).

Najbardziej zróżnicowaną produkcję zwierzęcą mamy w grupie go-

spodarstw *średnio małe* ($10 < ha \leq 20$). Gdybyśmy całą grupę potraktowali jako uśrednione gospodarstwo, to najważniejszą gałęzią produkcji takiego gospodarstwa byłaby produkcja drobiarska. Łącznie ujęta produkcja żywca i jaj stanowi dominującą pozycję w strukturze wartości produkcji zwierzęcej. Bardzo istotną pozycję stanowi także produkcja trzody chlewnej oraz mleka (wykres 5).

Hipotetyczne gospodarstwo *średnio duże* ($20 < ha \leq 30$) jest przede wszystkim producentem mleka i żywca wołowego (wykres 6).

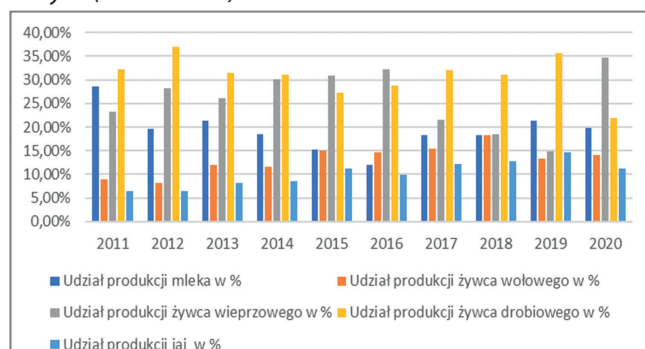
W strukturze produkcji zwierzęcej w gospodarstwie *dużym* ($30 < ha \leq 50$) dominuje produkcja mleka oraz trzody chlewnej. Wyraźnie zaznaczona jest także produkcja żywca wołowego (wykres 7).

Hipotetyczne gospodarstwo *bardzo duże* ($ha > 50$) miałoby dominację

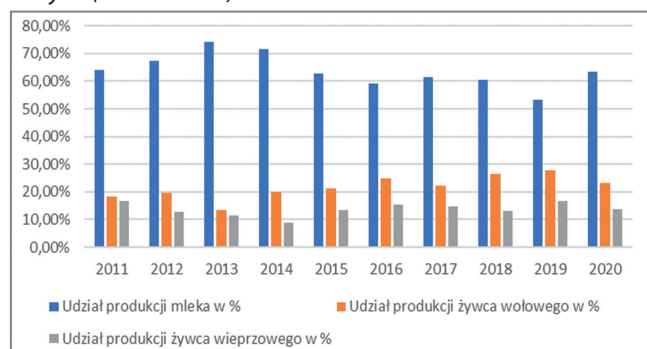
trzody chlewnej. Zauważalny byłby także sektor produkcji mleka, który wzrastałby w kolejnych latach, a na pastwiskach moglibyśmy także zobaczyć bydło opasowe (wykres 8).

Ogólnie obsada zwierząt w badanych gospodarstwach była w roku 2020 wyższa niż w roku 2011 (wykres 9).

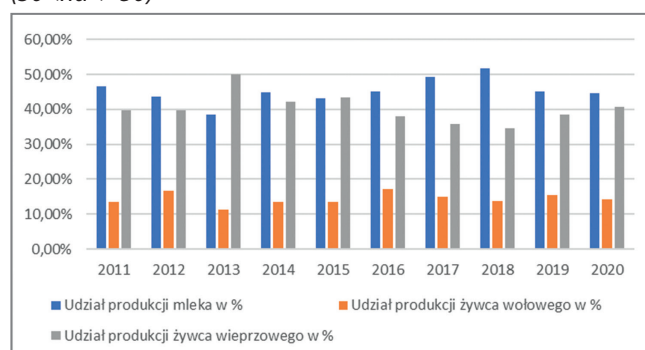
Wykres 5. Produkcja zwierzęca w grupie gospodarstw *średnio małych* ($10 < ha \leq 20$)

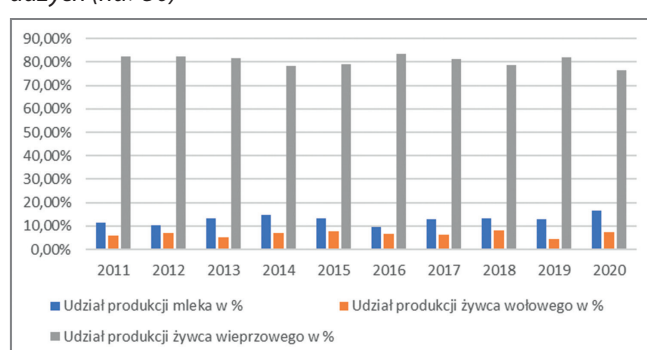
Wykres 6. Produkcja zwierzęca w grupie gospodarstw *średnio dużych* ($20 < ha \leq 30$)

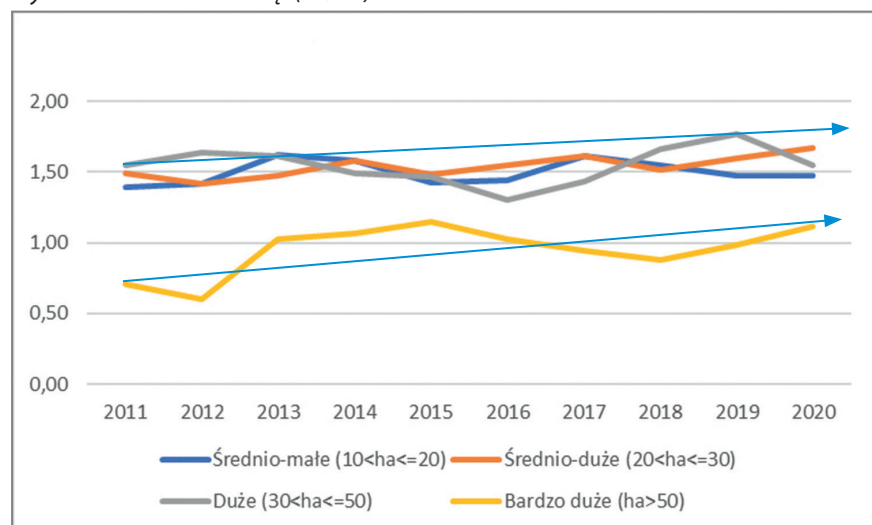
Wykres 7. Produkcja zwierzęca w grupie gospodarstw *dużych* ($30 < ha \leq 50$)

Wykres 8. Produkcja zwierzęca w grupie gospodarstw *bardzo dużych* ($ha > 50$)

Wykres 9. Obsada zwierząt (LU/ha)

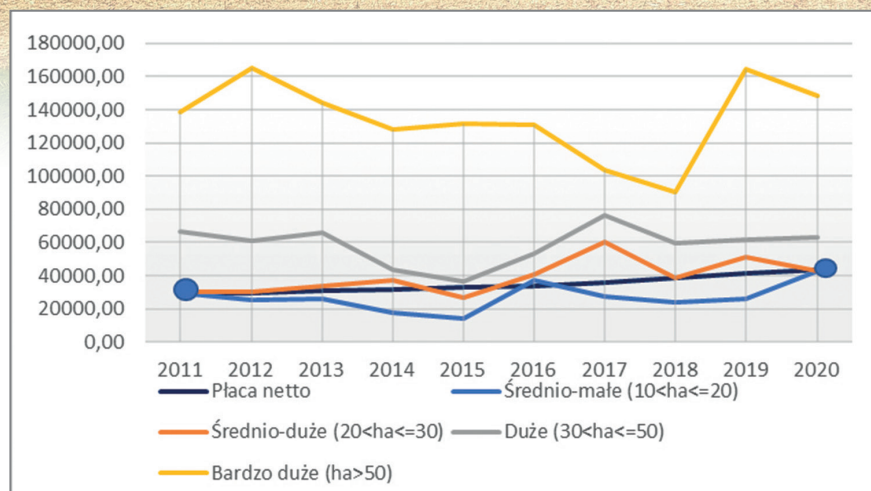

Jak realizowana produkcja przekłada się na dochód rolniczy?

Dochód rolniczy w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną podlegał w kolejnych latach znaczącym fluktuacjom (wykres 10). Poniżej przeciętnego wynagrodzenia netto w działach pozarolniczych, praktycznie w każdym roku, kształtują się dochody rolników w grupie *średnio małe*. Także gospodarstwa w grupie *średnio duże* często osiągają dochody poniżej tej granicy. Dopiero gospodarstwa *duże* ($30 < ha \leq 50$) osiągają dochody rolnicze na pełnozatrudnionego przekraczające przeciętną płacę netto.

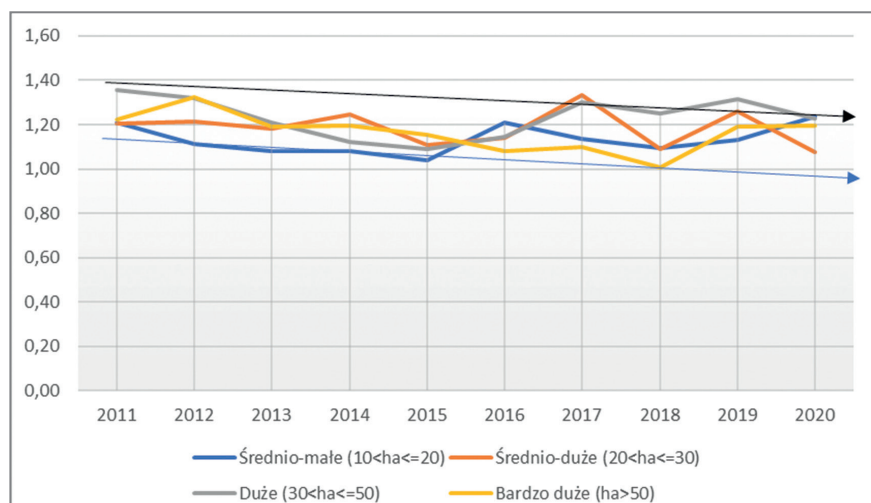
Wykres 10. Dochód rolniczy na osobę pełnozatrudnioną (PLN)

Dlatego, przy generalnie coraz wyższej wartości produkcji, dochody nie rosną proporcjonalnie do wartości produkcji. Przyczyną jest systematycznie pogarszająca się relacja wartości produkcji do wartości kosztów. Mimo zmienności w poszczególnych latach, trend jest niestety niekorzystny dla producentów (wykres 11).

W efekcie bez uwzględnienia dopłat do działalności operacyjnej, także gospodarstwa o powierzchni ok. 100 ha mogą mieć, w niektórych latach, problem z osiągnięciem przez pełnozatrudnionego wartości dochodu rolniczego na poziomie przeciętnej płacy netto (wykres 12). ■

Wykres 11. Relacja produkcji ogółem do kosztów ogółem (krotność)

Wykres 12. Dochód rolniczy na osobę pełnozatrudnioną bez dotacji (PLN)

